

ra ve ters düştükleri emirlere göre, ayrıca Tanrı'ya, kişinin kendine ve yakınlarına karşı işlenmeleri veya bedeni ve ruhi olmaları yönünden, hatta düşünce, söz ve davranış açısından tasnif etmek mümkündür. Günah temelde aslı günah (peccatum originale) ve fiili günah (peccatum actuale) olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisinden insanlığı kurtarmak üzere Tanrı günahsız olan kendi oğlunu göndermiş, o da bu günaha kefaretilik olmak üzere çarmıhta can vererek kendini feda etmiştir. İnsanlar ise vaftiz olmak suretiyle bu günahı kurtulabilmektedirler. Fiili günahı kişi doğuştan getirmeyip kendi irade ve arzusuyla tahakkuk ettirdiğinden ondan sorumludur. Fiili günah tabii ve ilâhî kanunların çiğnenmesidir. Bu günah Tanrı'ya karşı kasten işlenmekle kulu ebedî olan hayattan mahrum edip ebedî cezaya sürükler.

Günah, işlenen suçun ağırlığı ve işlenin sorumluluğu nisbetinde derecelenir. Fiili günahlar, ölüme götüren bağışlanmaz (peccatum mortale) ve ölüme götürmeyen bağışlanabilir (peccatum veniale) günahlar olmak üzere ikiye ayrılır (I. Yuhanna, 5/16-17). Kilise geleneği de bu tasnifi benimsemiştir. Ölüme götüren günah, Tanrı'nın kanununu çiğneme sebebiyle insan kalbindeki Tanrı sevgisini yıkmakta, kişiyi Tanrı'dan uzaklaştırmaktadır. Bir günahın bağışlanmaz sayılması için ciddi ve ağır olması ve bile işlenmesi gerekir. Ciddi ve ağır olması on emrin çiğnenmesi demektir (Markos, 10/19). Bunlar tamamen bilerek ve isteyerek işlenen günahlar olup tövbe ve Tanrı'dan af dileyip bağışlatılmazsa Mesih'in krallığından atılmayı ve ebedî olarak cehennemde kalmayı gerektirir. Bağışlanabilir günah işleyenler ilâhî mağfireti kısmen kaybeder, âhirette de arınma yeri olan a'raf'ta azap çekerler. Bağışlanmaz günahın affının Tanrı'nın bağışlanmasına bağlı olmasına karşılık bağışlanabilir günah ibadet ve iyi işlerle silinir.

Bütün günahların ve kötülüklerin kaynağı yedi temel günahdır (peccata capitale). Hristiyanlığın S. Jean Cassien ve S. Gregoire le Grand'dan itibaren benimsediği bu yedi günah şunlardır: Gurur, haset, cimrilik, sefahat, oburluk, öfke ve tembellik (*Catéchisme de l'église catholique*, s. 392).

Günah ferdî bir davranıştır; ancak insan günaha doğrudan ve iradî olarak

katıldığında, başkasını günaha sevkettiğinde, teşvik ve tasvip edip övdüğünde, günah işleyeni uyarak engel olmadığında, kötülük işleyenleri koruduğunda başkalarının günahlarından da sorumlu olmaktadır.

Hristiyanlık'ta da günahların affı söz konusudur. Ahd-i Cedid'de günahın Tanrı (Matta, 6/14, 15; Markos, 11/25; Luka, 11/4), oğul Tanrı İsa (Matta, 9/2-6; Markos, 2/5-10; Luka, 5/20-49) ve havârilere (Luka, 24/27; Yuhanna, 20/23) tarafından affedilebileceği belirtilmektedir.

Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın havârilere verdiği günahları bağışlama yetkisi, İsa'nın yeryüzündeki vekili olan kilise tarafından papazlar vasıtasıyla kullanılmaktadır. Bu sebeple günahların affı Katolik ve Ortodoksluk'ta müşterek bir dinî esastır (sacrament). Günah itirafı ve günahların affıyla ilgili problemler kilise hukukunda ayrıntılarıyla tesbit edilmiştir (*Code de droit canonique*, s. 171-177).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Lesêtre, "Péché", *DB*, V/1, s. 7-12; S. Lyonnet, "Péché", *Vocabulaire de théologie biblique*, Paris 1962, s. 774-787; S. L. De Vries, "Sin, sinners", *IDB*, IV, 361-376; S. G. F. Brandon, "Sin", *DCR*, s. 578-579; N. Smart, "Sin (Hindu concept)", *a.e.*, s. 579; D. H. Smith, "Sin (Japanese)", *a.e.*, s. 580; E. Beaucamp, "Péché (dans l'Ancien testament)", *DBS*, VII, 407-470; Ed. des Places, "Péché (dans la Grèce antique)", *a.e.*, VII, 471-480; S. Lyonnet, "Péché (dans le Judaïsme)", *a.e.*, VII, 480-485; a.mlf., "Péché (dans le Nouveau testament)", *a.e.*, VII, 486-567; L. Ligier, *Péché d'Adam et péché du monde*, Paris 1960, s. 29-69; Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, Konya 1984, s. 75-113; *Code de droit canonique*, Paris 1984, s. 171-177; *Catéchisme de l'église catholique*, Paris 1992, s. 87, 389-393; L. Jacobs, "Capital Punishment", *The Jewish Religion*, Oxford 1995, s. 66-68; a.mlf., "Sin and Repentance", *a.e.*, s. 468-470; Osman Cilacı, "İlahî Dinler Açısından Günah Kavramı", *Diyanet Dergisi*, XXIV/4, Ankara 1988, s. 41-50; Ali M. Dinçol, "Hitit Yasalarının Ana Çizgileri ve Eski Önasya Hukuku ile Etkileşimi", *Anadolu Araştırmaları*, XII, İstanbul 1990, s. 90-91; H. H. Cohn, "Divine Punishment", *EJd*, VI, 120-122; E. Lipinski — L. Jacobs, "Sin", *a.e.*, XIV, 1587-1593; J. B. Bauer, "Sin", *Bauer Encyclopedia of Biblical Theology*, London 1978, III, 849-862; A. La Coque, "Sin and Guilt", *ER*, XIII, 325-331; V. G. Walse, "Crimes and Punishments (Chinese)", *ERE*, IV, 269-272; A. C. Pearson, "Crimes and Punishments (Greek)", *a.e.*, IV, 273-280; J. Jolly, "Crimes and Punishments (Hindu)", *a.e.*, IV, 283-285; H. Loewe, "Crimes and Punishments (Jewish)", *a.e.*, IV, 288-290; S. H. Langdon, "Expiation and Atonement", *a.e.*, V, 637-640; a.mlf., "Sin (Babylonian)", *a.e.*, XI, 531-533; T. W. — C. A. F. Rhys Davids, "Sin (Buddhist)", *a.e.*, XI, 533-534; J. D. Ball, "Sin

(Chinese)", *a.e.*, XI, 535-537; H. R. Mackintosh, "Sin (Christian)", *a.e.*, XI, 538-544; A. W. Mair, "Sin (Greek)", *a.e.*, XI, 545-556; W. H. Bennett, "Sin (Hebrew and Jewish)", *a.e.*, XI, 556-560; L. C. Casartelli, "Sin (Iranian)", *a.e.*, XI, 562-566; a.mlf., "State of the Dead (Iranian)", *a.e.*, XI, 847-849; M. Revon, "Sin (Japanese)", *a.e.*, XI, 566-567; E. J. Thomas, "State of the Dead (Buddhist)", *a.e.*, XI, 829-833; J. M. P., "Péché", *EUn*, XII, 661-664; "Péché", *Catholicisme: hier, aujourd'hui, demain*, Paris 1985, IX, 1007-1036.

ÖMER FARUK HARMAN

□ **KELÂM.** Kaynaklar, Cähiliye dönemi Arapları'nın günah anlayışına sahip olduklarını, ancak âhiret hayatına inanmadıklarından günah işleyenlerin karşılaştıkları cezaların fakir düşmek, hastalanmak gibi sadece dünyada gerçekleşecek türden olduğuna inandıklarını kaydeder. Onların günah saydıkları davranışlar arasında tanrılara saygısızlık, Bahire, Sâibe, Vasile ve Hâm adını verdikleri hayvanlardan faydalanmak, belli bir süre geçmeden kesilen kurban etinden yemek, yakın akraba ile evlenmek, adam öldürmek, hırsızlık ve evli kadının zina etmesi gibi hususlar bulunmaktadır (Ezrakî, I, 120-121, 123; Cevâd Ali, V, 528-529, 555, 560, 605; VI, 180-183, 203-211).

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis metinlerinde günah kavramını ifade eden birçok kelime vardır. Bunlar arasında genel anlamıyla günah yerine kullanılanlar **ism**, **zenb**, **vizr**, **cünâh** ve **hûb** kelimeleridir. İsm, "işleyene ceza gerektiren, insanı hayır ve sevaptan alıkoyan fiil veya bundan doğan sorumluluk" anlamına gelir (Ebû'l-Bekâ, s. 40). Kur'an'da otuz beş yerde geçen ism kelimesi, genel anlamından başka küfür ve inkârı, düşmanlığı, yalan, içki, kumar, faiz gibi günahları nitelemek için de kullanılmıştır. İsm ayrıca dört yerde "mübîn" (apaçık), bir yerde "kebîr", bir yerde "azîm", bir yerde de "zâhir" ve "bâtın" sıfatları ile birlikte zikredilmiştir (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "işm" md.). Zenb, sözlükte "arka, geri, kuyruk" anlamlarına gelen zenebden türemiş olup "sonu kötü olan fiil" demektir (Râgıb el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "znb" md.). İsm kelimesinin eş anlamlısı kabul edilen zenb "mükellefin gayri meşrû işi" olarak tarif edilmiştir (Tehânevî, I, 507) ve otuz yedi yerde geçtiği Kur'an-ı Kerim'de küfür, şirk, katil, zina gibi günahlar için kullanılmıştır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "znb" md.). On âyette geçen "ağırlık" mânasındaki vizr kelimesi (çoğulu evzâr), bu âyetlerin

çoğunda mânevî yük ve sorumluluk ilgi- siyle ism yerine kullanılmıştır (bk. a.e., "vzr" md.). "Kişiyi haktan saptıran fiil veya davranış" anlamındaki cünâh da Kur'an'da geçtiği yirmi beş yerde daha çok insanlar arasındaki münasebetler için kullanılmaktadır (a.e., "cnh" md.; Ebü'l-Bekâ, s. 41). Hüb kelimesi ise Kur'an-ı Kerim'de yetim malı yiyenler için doğ- rudan "günâh" anlamında yer almaktadı- r (en-Nisâ 4/2). Bu beş kelimeden özel-likle ism, zenb ve vizr hadislerde de çok-ça geçmektedir (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "işm", "zenb", "vizr", "cünâh", "hüb" md.-leri).

Günahla ilgili olarak âyet ve hadislerde yer alan diğer kavramlar da şöyle grup- landırılabilir: 1. Hukukî suçu veya yanlış ve çirkin fiili anlatan terimler: *cürm*, *sû'* (*seyyie*), bazı mânalarıyla *hatâ* (*hatie*), *fuhs*, *hubs* vb. 2. Haksızlık ve haddi aş- ma anlamında kullanılan terimler: *zul- lüm*, *isrâf*, *tuğyân*, *şatat* vb. 3. Sonuç iti- bariyle günâh olup sapma ve bozulmayı ifade eden terimler: *dalâlet*, *fesâd*, *fısk*, *fücür*, *gay*, *cenef*, *nekb* vb. (bk. M. F. Ab- dülbâki, *el-Mu'cem*, a.g. md.ler; Wensinck, *el-Mu'cem*, a.g. md.ler; ayrıca krş. İzutsu, s. 250-261). Günahın kalpteki teşekkülü ve olumsuz tesirini ise Kur'an-ı Kerim *zeyğ* (Âl-i İmrân 3/7-8), *reyn* (el-Mutaffi- fîn 83/14) ve *kasve* (el-Bakara 2/74) ke- limeleriyle açıklar.

Günaha sevkeden faktörleri, insanın yapısında bulunan meyil ve arzularla onu dışarıdan etkileyen âmiller olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. İslâ- miyet'e göre insan yapısında bulunan kö- tülüklerin kaynağı nefistir. Çünkü nefis, "alabildiğine kötülüğü emreden" (nefs-i emmâre) (Yûsuf 12/53) ve kişiyi günaha yönleltmek için fısıltılar halinde sürekli telkin eden lunan (Kâf 50/16; en-Necm 53/23) bir güçtür. Günaha sevkeden bir başka faktör de ölümsüz bir dünya ha- yatı içgüdüğü ve âhireti düşünme tavrıdır (el-Bakara 2/95-96). Kendini bu psi- kolojiye kaptıran insan, hayat sadece bu dünyadan ibaretmiş gibi pervasızca ha- reket etme arzusuna kapılır ve hayvanî istekleri tatmin etme duygusunun bas- kısıyla günaha kolayca kayabilir. Kur'an-ı Kerim bu menfi temayüllü nefse karşı, kendini kınayan (levvâme) ve rızâ-i Hak'ta huzur bulan (mutmainne) nefisleri, ya- ni dizginlenmiş ve eğitilmiş, iyilik yap- mayı kabullenmiş nefislere ulaşmayı öne- rir (el-Kiyâme 75/2; el-Fecr 89/27-28). Ayrıca insanın hassas bir psikolojik ya- pıya sahip olması (en-Nisâ 4/28), fizyo-

lojik ve psikolojik bağımlılıklarının bu- lunması da önemli günâh faktörleri ola- rak zikredilmektedir (el-Bakara 2/155; Âl-i İmrân 3/14). Günaha götüren hâricî sebepler içinde dünya hayatının cazibe- si (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/14, 185; Yû- nus 10/23; er-Ra'd 13/26), kötü örnek- lerin bol miktarda mevcudiyeti (el-En'am 6/116; el-Furkân 25/27-29) ve insanın mânevî yücelişine karşı mücadele etme- ye ahdetmiş olan şeytanın tahrikleri de (el-A'râf 7/14-18; el-Hicr 15/36-42) önem- li bir yer tutar.

İslâm'da günâh niteliğine, tövbesiz af- fedilip edilmemesine ve hakkı çiğnemen muhatabına göre gruplandırılabilir. Ni- teliği açısından günâh küçük (sagîre) ve büyük (kebîre) olmak üzere ikiye ayrılır. Bu taksim Kur'an-ı Kerim'de yer almak- la birlikte küçük ve büyük günâhların nelerden ibaret olduğu hakkında fazla bilgi verilmez (bk. en-Nisâ 4/31; el-Kehf 18/49; eş-Şûrâ 42/37; en-Necm 53/32). Ancak hem Tanrı'nın hakkını çiğneyen hem de insanın şeref ve haysiyetini hi- çe sayan şirkin en büyük günâh oldu- ğunda şüphe yoktur. Ayrıca farz veya haram şeklinde nitelenen ilâhî buyruk- ların ihlâl edilmesi de kebîre sayılmıştır. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'den rivayet edilen metinler içinde şu yedi büyük günâhı sıralayan hadis âlimler arasında şöhet bulmuştur: Şirk, büyü, adam öldürme, ribâ, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve iffetli müslüman ka- dına zina isnadında bulunma (Buhârî, "Veşâyâ", 23, "Hudûd", 44; Müslim, "İmân", 144; Ebü Dâvûd, "Veşâyâ", 10). Tövbesiz affedilmeyen yegâne günâh küfür ve şirk olup cezası ebediyen cehennemde kal- maktır. Bu günâhın tövbesi şüphe yok ki hak dini benimsemekten ibarettir. Di- ğer günâhlardan özellikle büyük sayıla- rının tövbesiz affedilip edilmeyeceği konusunda çeşitli görüşler bulunmak- la birlikte genellikle Allah'ın dilemesine bağlı olarak bağışlanma mümkün gö- rülmüştür. Yine çoğunluğun kanaatine göre küfür ve şirk dışında kalan günâh- lar affedilmese bile ebedî azabı gerektir- mez (bk. KEBİRE). Muhataba göre gü- nah Allah'a, diğer insanlara ve kişinin kendine karşı işlediği günâhlar olmak üzere üçe ayrılabilir. İslâm literatürün- de mevcut yaygın kanaate göre, kul hak- kını çiğnemek ve toplumun selâmetini ihlâl etmek suretiyle işlenen günâhların vebali -küfür ve inkâr dışında- Allah'a karşı işlenen günâhlardan daha ağırdır. Kişinin nefesine karşı günâh işlemesi se-

lim fitratını bozması demek olup Kur'an-ı Kerim'de "kendine zulmetme" tâbiriyle ifade edilmiştir (meselâ bk. el-Bakara 2/57; Âl-i İmrân 3/117, 135; et-Tevbe 9/70; el-Ankebût 29/40). Günâhlar ayrıca, dünyevî cezaları açısından hakkında had cezası uygulananlar, sadece kefareet ce- zası gerektirenler, had ve kefareti bu- lunmayıp yalnız uhrevî cezası olanlar şeklinde de taksim edilir (İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 164).

Günâh işlemekten doğan ceza şahsî olup kişi kendi yaptığından sorumludur. Hiçbir kimse başkasının cezasını üstüne alamadığı gibi atalarının işlediği günâh- tan dolayı da sorumlu tutulmaz. Ancak gayri meşrû bir fiil ve harekette bulu- nanlar, bununla yetinmeyerek başkala- rını da etkilemiş ve kötü bir çığır açmış- larsa aynı davranışta bulunan herkesin günâhından onlarla birlikte sorumlu olurlar. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Muhammed'e indirilen vahyin "öncekilerin masalları"ndan ibaret olduğunu söyleyenlerin sap- tırdıkları grupların günâhlarından da so- rumlu tutulacakları (en-Nahl 16/24-25), ayrıca güç ve imkân sahibi olanların sap- tırdıkları zayıf karakterli kimselerle bir- likte azaba mâruz bırakılacakları (Sebe' 34/31-33) ifade edilmektedir. Hz. Pey- gamber de iyi veya kötü bir çığır açan- ların, onunla amel eden herkesin sevabı veya günâhının bir misliyle mukabele göreceklerini belirtmiştir (*Müşned*, IV, 357, 359, 360, 361; Müslim, "İlim", 15-16, "Zekât", 69; krş. Buhârî, "İ'tişâm", 15). İslâmîyet'e göre, hristiyanların inandık- ları gibi Hz. Âdem'den insanlara miras kalan aslî bir günâh mevcut değildir. Çünkü Allah Âdem'in işlediği günâhı onun tövbesi üzerine affetmiştir (el-Ba- kara 2/37; krş. Anawati, s. 39-40). İnsan- lar dünyaya hem hayır hem de günâh işlemeye elverişli bir yetenekle fakat gü- nahsız olarak gelirler.

Günâhlara karşılık verilen cezalar dün- yevî ve uhrevî olmak üzere ikiye ayrılır. Allah'a itaatsizlikte direnip O'nu inkâr eden, her türlü ilâhî uyarı ve yol göste- riciliği reddeden, doğru yolu bulmaları imkânsız hale geldiği gibi diğer insanla- rın ıslahına da engel olan toplulukların dünyada helâk edilmek suretiyle ceza- landırıldığı, âhirette ise ebedî azaba mâ- ruz bırakılacağı muhtelif âyetlerde be- lirtilmiştir. Müslüman fertlerin, hukuk kurallarını ve toplum düzenini ihlâl ede- cek şekilde işledikleri günâhlara had, kısas ve ta'zir gibi dünyevî cezaları uy- gulama mecburiyeti getirilmiştir. Bu-

nunla birlikte 'günahkâr mümin için en büyük ceza, Abdullah b. Mes'ûd'un da söylediği gibi onun yaşadığı dinî suçluluk psikolojisidir (bk. Tirmizî, "Şıfatü'l-kıyâme", 49). Uhrevî ceza ise ebedî mutluluğun simgesi olan cennet nimetlerinden mahrum olmak ve cehennem azabına mâruz kalmaktır. Öte yandan günahkâr mümine dünyada uygulanan cezaların kefaret hükmünde olup uhrevî cezayı düşüreceği genellikle kabul edilmiştir (bk. Buhârî, "Hudûd" 8; Tirmizî "Hudûd", 12, "İmân", 11). Âlimlerin bir kısmı, hadlerle ilgili bazı âyetlere dayanarak (en-Nûr 24/4-5; el-Furkân 25/68-71) uhrevî cezadan kurtulmak için ayrıca tövbe etmeyi şart koşarlar. Bu görüşün, dünyevî cezanın yargı makamlarının zoruyla uygulandığı, gönüllerinde pişmanlık duyup Allah'a dönmeyen suçlular için isabetli olduğunu söylemek gerekir (bk. CEZA).

Kur'an ve Sünnet'te Allah'ın affediciliğinden bahseden birçok ifade yer almıştır. Âyetlerde, küfür dışında kalan günahlara ait cezaların Allah'ın dilemesine bağlı olarak tövbe (meselâ bk. el-Mâide 5/39; Tâhâ 20/82; el-Furkân 25/70-71), ibadet ve taatte bulunma (Hûd 11/114), büyük günahlardan kaçınma (en-Nisâ 4/31), dünyada cezasını çekme (en-Nisâ 4/92; el-Mâide 5/38, 89, 95; krş. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 361; a.mlf., *Te'vîlât*, vr. 126^b), zaruret halinde ve cebir altında bulunma (el-Bakara 2/173; en-Nahl 16/106), şehid olma (*Miftâhu kü-nûzi's-sünne*, s. 259), hastalık, musibet ve felâketlere mâruz kalma (a.e., s. 148-149, 463-465) gibi durumlarla, ayrıca şefaât veya ilâhî lutufla (en-Nisâ 4/48; Yûsuf 12/87; ez-Zümer 39/53) affedileceği bildirilmektedir. Ancak burada affa konu teşkil eden uhrevî ceza olup beşerî hukukla ilgili sonuçlar, tövbe edilse bile zarara uğrayan kişi tarafından affedilmedikçe ortadan kalkmaz. Bazı günahlardan arınmanın bir yolu olan kefaret fakirleri doyurmak, giydirmek, kurban kesmek veya oruç tutmakla nefsi temizlemeyi amaçlar (el-Mâide 5/89, 95; el-Mücâdele 58/3-4; bk. KEFÂRET). Günahtan sonra yapılan iyi ameller de o günahın menfî etkisini ortadan kaldırmaya yardımcı olur (Hûd 11/114; el-Furkân 25/70-71). Öte yandan günahın Allah'a karşı itaatsizlik anlamından doğan cezasının O'ndan başka hiçbir kimse tarafından affedilemeyeceği belirtilmiştir (Âl-i İmrân 3/129, 135; el-A'râf 7/149).

Birçok âyet ve hadis, kişinin işlediği günahlardan dolayı pişmanlık duyması-

nı, Allah'tan bağışlanma niyazında bulunmasını istemekte ve bunun için özen-dirici ifadelerle yer vermektedir. Bunun yanında başkalarının affedilmesi için dua ve istiğfarda bulunulması da emredilmektedir. Kur'an'da meleklerin müminler için af dilediği haber verildikten başka (Gâfir 40/7-9; eş-Şûrâ 42/5) "müminler için istiğfar etmek" kavramı Hz. Peygamber'e nisbet edilmekte, hatta bu onun görevlerinden sayılmaktadır (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/159; en-Nisâ 4/64; Muhammed 47/19; el-Münâfikûn 63/5). Hz. Nûh kendisi, ebeveyni ve evine (dini-ne) giren her mümin için mağfiret talebinde bulunduktan sonra aynı talebi kadın ve erkek bütün müminler için tekrar etmiş (Nûh 71/28), Hz. Ya'kûb da oğulları için af dilemeyi vaad etmiştir (Yûsuf 12/98). Bakara sûresinin son âyetinde (2/286) bütün müslümanlara telkin edilen ortak duada yer alan, "Bizi affet, bizi bağışla, bize acı" meâlindeki cümleler dikkat çekicidir. Kur'an-ı Kerim'de, ilk müslüman nesli oluşturan muhacirlerin ve ensarın bazı üstünlüklerine temas edilmesinin ardından onlardan sonra gelecek bütün müslümanların birbirlerini kardeş bilecekleri ve daima sonra gelenlerin önceki kardeşleri için Allah'tan af dileme özelliğine sahip bulunacakları ifade edilir (el-Haşr 59/8-10). İlâhî din mensuplarının hürmetle bağlılık gösterdiği Hz. İbrâhim, Kâbe'yi inşa ettiği ve dolayısıyla Mekke şehrini kurduğu sırada Beytullah'ı mâbed edenlere dua etmiş, kendi zürriyetinden daima namaz kılacak nesiller yaratmasını rabbinden dilemiş, kendisinin, ebeveyninin ve bütün müminlerin kıyamet gününde bağışlanmasını niyaz etmiştir (İbrâhim 14/35-41). Bu uzun duanın son iki âyetinin (14/40-41), müslümanlar tarafından namazın razı olmasında selâmadan önce genellikle okunması hem tarihî bir değer taşımakta hem de evrensel bir din anlayışını yansıtmaktadır (konuyla ilgili hadisler için bk. *Miftâhu kü-nûzi's-sünne*, s. 202-203).

Günaha dair birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlar genellikle konuyu kelâmî ve ahlâkî çerçevede ele alan, günahkârın iman-küfür açısından durumunu inceleyen, günahın sakınmanın çarelerini araştıran eserler niteliğindedir. Ebû'l-Hasan el-Vâsıtî'nin *Kitâbü'l-Kebâ'ir ve's-şagâ'ir* (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1603); Şemseddin ez-Zehebî'nin *Kitâbü'l-Kebâ'ir* (Beyrut, ts. [Dârü ihyâi't-türâsî'l-Arabî], trc. M. Enis Kamer,

Büyük Günahlar, İstanbul 1982); İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *ed-Dâ'ü ve'd-devâ'* (Amman 1992); aynı müellifin *Kitâbü't-Tevbe* (Beyrut 1992); İbnü'l-Cezerî'nin *ez-Zehrû'l-fâ'ih fi zikri men tenezzehe 'ani'z-zünûbi ve'l-kabâ'ih* (Beyrut 1986); Zeynüddin İbn Nuceym'in *Risâle fi beyâni'l-me'âşî kebîrihâ ve şagîrihâ* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 747, 784; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 496; Resid Efendi, nr. 1981); İbn Hacer el-Heytemî'nin *ez-Zevâcir 'an iktirâfî'l-kebâ'ir* (Beyrut 1988, trc. Ahmet Lütfi Serdaroglu — Lütfi Şentürk, *İslâm'da Helâller ve Haramlar*, İstanbul 1981); Bedreddin el-Gazzî'nin *Cevâhirü'z-zehâ'ir fi'l-kebâ'ir ve's-şagâ'ir* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3767); Vecîhüddin İbn Ziyâd el-Gaysî'nin *ez-Zevâcir 'an iktirâfî'l-kebâ'ir* (Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 225); Ali el-Kârî'nin *ez-Zahîretü'l-keşîre fi recâ'i mağîretü'l-kebîre* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5327; Hekimoğlu, nr. 944; Ahmed Paşa, nr. 332); Şehâbeddin el-Hamevî'nin *'Adedü'l-kebâ'ir* (Adana İl Halk Ktp., nr. 465); İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Şerhu'l-Kebâ'ir* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1305) ve Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî'nin *Necâtü'l-gâfilîn* (İstanbul 1268) adlı eserleri klasik literatüre ait örnekler içinde sayılabilir.

Günah kavramıyla ilgili yeni eserler arasında Francis T. Cooke'un "Sins and Their Punishment in Islam" (*MW*, XXVIII [1938], s. 272-278); E. E. Elder'in "The Development of the Muslim Doctrine of Sins and Their Forgiveness" (*a.g.e.*, XXIX [1939], s. 178-188); Georges C. Anawati'nin "La notion de 'péch   original' existe-t-elle dans l'Islam" (*StI*, XXXI [1970], s. 29-40); Ralph Stehly'nin *Un probl  me de th  ologie islamique: la d  finition des fautes graves (Kab  'ir)* (*REI*, XLV [1977], s. 165-181); Cihat Tun  c'un "Kel  m ilminde Büyük Günah Meselesi" (*AÜİFD*, XXIII [1978], s. 325-342); Sadık Kılı  n *Kur'an'da Günah Kavramı* (Konya 1984); Osman Cilacı'nın "İlâhî Dinler A  sından Günah Kavramı" (*Diyanet Dergisi*, XXIV/4 [Ankara 1988], s. 41-49);   dil Bebek'in *M  t  r  d  de Günah Problemi* (doktora tezi, 1989, M   Sosyal Bilimler Enstitüsü) adlı çalışmaları zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfah  n  , *el-Müfredât*, "zenb", "  a-t  ", "dal  l", "zulm", "s  ", "c  rim", "  g  ", "f  sk", "  ub  ", "fu  ş", "fesâd", "s  f", "zy  g", "k  br" md.leri; İbnül-Es  r, *en-Nih  ye*, "s  ", "  ay", "ce-nef", "fu  ş", "  ab", "  ıms", "      ", "f  c  r", "s  f", "zey  g", "n  kb" md.leri; *Lis  n  l-  rab*,

"hbs", "cnf", "fhş", "hvb", "hns", "şt", "fcr", "srf", "zyg", "nkb" md.leri; *et-Ta'rifât*, "fücûr" md.; Ebû'l-Bekâ, *Külliyât*, 40, 41, 424, 567, 594; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 401, 507, 510; II, 938, 1132; *Kâmus Tercümesi*, III, 1457; Wensinck, *el-Mu'cem*, "işm", "znb", "vizr", "cünâh", "hüb" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "haça", "cürm", "işm", "znb", "vzr", "cnh" md.leri; Şükûn, *Farsça-Türkçe Lugat*, "günâh" md.; *Müşned*, I, 18, 26; III, 297, 446; IV, 357, 359, 360, 361; V, 251, 252, 256; Buhârî, "Veşâyâ", 23, "Hudûd", 8, 44, "İ'tişâm", 15; Müslim, "Selâm", 23-25, "İmân", 144, "İlim", 15-16, "Zekât", 69; İbn Mâce, "Züh'd", 29; Ebû Dâvûd, "Veşâyâ", 10; Tirmizî, "İmân", 11, "Tefsîr", 2/35, "Şifâtü'l-kıyâme", 49, "Hudûd", 12, "Fiten", 7; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, s. 19; Ezrakî, *Ahbabu Mekke* (Wüstenfeld), I, 120, 121, 123; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 361; a.m.f., *Te'vîlât*, Hacı Selimağa Ktp., nr. 40, vr. 126^b; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), I, 244; İbn Kayyim el-Cevziyye, *ed-Dâ'ü ve'd-devâ* (nşr. M. Abdürrezzâk er-Ravd), Amman 1992, s. 164, 177-179; *Miftâhu künûzi's-sünne*, s. 148-149, 202-203, 259, 463-465; T. Izutsu, *The Structure of the Ethical Terms in the Koran*, Tokyo 1959, s. 250-261; Cevâd Ali, *el-Mufasssâf*, V, 472, 473, 528-529, 555, 560, 578, 605; VI, 180-183, 203-211; Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kauramı*, Konya 1984, s. 137-143, 160; G. C. Anawati, "La notion de 'péch   original' exist  lle dans l'  sl  m", *St.I*, XXXI (1970), s. 29-40.

ADİL BEBEK

□ PSİKOLOJİ. Günah bazılarına göre sadece seküler ahlâkla sınırlı iken çoğunluk için dinî bir mahiyet arzeder ve mistik anlamıyla ruhun mükemmele doğru gelişimini engelleyen veya geciktiren davranış ve alışkanlıklardan ibarettir (Grensted, s. 130). Günahkârlık da böyle bir davranışta bulunduktan sonra hissedilen suçluluk duygusudur. Tövbe ise bu duyguyu hafifletme veya ondan sıyrılma mekanizmasıdır. Günah yalnızca teolojik değil aynı zamanda psikolojik bir kavramdır. İnsanın gerek günah işlemesi gerekse işlediği günah sonucunda suçluluk duyması tabiidir.

İnsan, günahın ana faktörünü oluşturan bazı behimî arzulara sahiptir. Bu arzuların bizzat kendileri günah niteliği taşımaz. Meselâ açlık ve cinsellik dürtüleri ahlâkî olarak nötrdür; fakat açlık dürtüsü aç gözlülüğe, cinsellik dürtüsü de şehvete dönüşebilir. İnsanı ilgilendiren husus, bunları fazilet veya rezilet sayılacak noktaya getirmesidir. Esasen onu hayvandan ayıran en önemli özellik de budur. Burada kişinin "özgürlük duygusu"nu tatmin etmesi de söz konusudur. Faziletli kabul edilen davranışlar yerine süflî nefisten gelen isteklerin ter-

cih edilmesiyle insanın özgürlüğünü kullandığı zannedilebilir.

William James'ten bu yana psikologlar insanı harekete geçiren motivasyonları, dürtülerden veya ideallerden kaynaklanmaları açısından güçlü veya zayıf olmak üzere ikiye ayırırlar. Buna göre dürtülerden kaynaklananlar güçlü, akıl ve şuurdan kaynaklananlar zayıf kabul edilmiştir (Selbie, s. 229). Kuvvetli dürtüleri karşı koymak zordur; hatta düşünerek yapılan davranışlarda bile şuuraltından gelen bu dürtü ve çağrışımların etkisinde kalınabilir. Bunlara karşı koymak kişilikte psikolojik çatışmalara yol açabilir. Bu da sonuçta iç sıkıntısı ve depresyona sebep olur ki klasik psikanalize göre insan bu sıkıntıyı yaşamamak için dürtülerini farklı yönere kanalize eder.

Freud'un ortaya koyduğu bir ego savunma mekanizması olan yüceltme (sublimation) teorisi, özellikle cinsellik ve saldırganlık ihtiva eden dürtülerin, toplumun ya da süper egonun yasaklamaları sonucunda farklı kılıflara bürünüp sosyal olarak kabul gören davranışlar biçiminde tezahür ettiğini ve dolayısıyla medeniyetin bir yüceltme ürünü olduğunu ileri sürer. Aslında Freud günah diye bir şey kabul etmez. Ona göre günahkârlık duygusu, insanoğlunun zihnî bir yanıltma ile oluşturduğu Tanrı imajının misillemede bulanacağına inanarak kendisini yapmaya zorunlu hissettiği ibadet veya davranışları ihmal etmesi neticesinde oluşan bir duygudur.

Günaha sevkeden hem dâhilî hem de hâricî sebepler mevcuttur. İnsanoğlu, dürtüleri olan ve bu dürtüleri çevresi tarafından beslenen veya bastırılan bir varlıktır. Kişi gerek özel yaşantısında gerekse sosyal hayatta bazı ahlâkî-dinî kısıtlama ve emirlere, dürtülerini bastırarak ve onlara hâkim olarak uyacağını temelde kabul eder. Aksi halde sosyal hayat bir anarşi ortamı haline gelir. Fakat insan bu olumsuz dürtüleri her zaman karşı koyamayıp boyun eğebilir. Tabii bunu da kişinin hem kendi karakterinin gelişimiyle hem de çevresinden gelen etkilerle kuvvetlenen veya zayıflayan dürtüleri belirler. Hisler, ihtiraslar ve çevre etkenleri onun aklına galip gelebilir. Meselâ bir alkolik, içkinin kendisine zarar verdiğini aklı ile bilir ama iradesi onu engelleyemez. Bununla birlikte davranışçı psikolojinin (behaviorism) iddiaları bir yana, psikoloji insanın tabii

olarak rasyonel ve gönüllü hareket edebilen bir varlık olduğunu, akıl, duygu ve iradeyi kapsayan insan şuurunun dürtüleri kontrol edebileceğini, hatta yönlendirebileceğini kabul eder.

Psikoloji, sıradan günahla marazî bir hal alan ahlâksızlık arasında ayırım yapar. Buna göre günah yanlış bir duygunun sonucu iken marazî ahlâksızlık, kontrol edilemeyen dürtüleri oluşturan şuuraltı komplekslerinden kaynaklanır. Günahı "iradenin doğru kabul edilen ideale göre hareket etmemesi" şeklinde değerlendirmek mümkündür. Buna bağlı olarak hem sıradan günahkârın hem de marazî ahlâksızın ideal bilincine doğuştan sahip bulunduğunu da söylemek gerekir. Ne var ki sıradan günahkâr ideali bilinçli olarak yerine getirmeyen marazî ahlâksızlığı olan kimse buna muktedir değildir. Yani ideale göre hareket etmeyen marazî ahlâksızın iradesi günaha karşı koymak için yeterince güçlü sayılmaz.

Günah kendisiyle beraber suçluluk duygusunu da getirir. Bunun gerçekleştirilmesi için kişinin neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair dinî veya ahlâkî bir bilgisi olmalıdır. Değer yargıları oluşturmak ve sorumluluğun farkına varmak insan benliğinin tabii bir gelişimidir. Ancak bunlar, insanın hem mizacına hem de eğitimine bağlı olarak gelişir. Bir çocuk, henüz ahlâk şuurunu edinmeden önce kötü bir eğitim sonucunda yalan söyleme alışkanlığı kazanabilir. Bu durumda çocuğun yaptığı iş, ilâhî iradeyle çeliştiği için günah olarak nitelendirilebilir; fakat çocuk yaptığı şeyden dolayı suçlu değildir. Çünkü ahlâkî sorumluluk çağına erişmemiştir. Dolayısıyla insana suçluluk veya günahkârlık duygusunu şuurculuk kazandırır. Dinler ve özellikle İslâmiyet kişiye günahkârlık duygusundan kurtulmanın yolunu da göstermiş, ona tövbe imkânını sunmuştur.

Günahkâr olduğu hissine kapılan kimse eğer tövbe yolunu tercih etmez veya tövbesi neticesinde suçluluk duygusunun hafiflediğini hissetmezse psikolojik rahatsızlıklara mâruz kalır. Dinî kaynaklı psikozların temel sebeplerinden birini oluşturan bu hususun, Allah'ın sevgiden ziyade cezalandırıcı yönünü vurgulayan yanlış dinî eğitimden kaynaklandığı söylenebilir. İslâm dini, günahlar için tövbe kapısının açık olduğunu ve insanın doğrudan Allah'la irtibat kurması-